

Piotr ZMYŚLONY

Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu
Instytut Gospodarki Międzynarodowej
e-mail: piotr.zmyslony@ue.poznan.pl
ORCID: 0000-0003-3980-8552

RECENZJA KSIĄŻKI
PT. ZARZĄDZANIE W TURYSTYCE KULTUROWEJ
AUTORSTWA ARMINA MIKOSA VON ROHRSCHEIDT
WYD. NAUK. BOGUCKI, POZNAŃ 2020

Review of
Management in cultural tourism
by Armin Mikos von Rohrscheidt
Bogucki Scientific Publishing, Poznań 2020

W 2020 roku nakładem Wydawnictwa Naukowego Bogucki ukazało się dzieło pt. *Zarządzanie w turystyce kulturowej* autorstwa Armina Mikosa von Rohrscheidt. Wraz z tymże opracowaniem pojawiła się duża szansa na to, że badacze, studenci i praktycy turystyki, a szczególnie turystyki kulturowej, nie będą wspominać roku 2020 wyłącznie przez pryzmat pandemii koronawirusa.

Książka podzielona jest na dwa tomy. Pierwszy, noszący podtytuł „Konteksty, koncepcje, strategie” ma objętość 652 stron maszynopisu wydawniczego, w tym 22 ryciny, sześć obszernych tabel oraz 22 wyodrębnione graficznie studia przypadków. Drugi tom, zatytułowany „Obszary, relacje, oferta” ma objętość 654 stron maszynopisu wydawniczego, w tym 29 rycin, pięć tabel i 53 wyodrębnionych graficznie studiów przypadku. Przytoczone liczby, mimo że robią wrażenie, nie pozwalają na dokładną ocenę objętości manuskryptu. Skład książki w formie wydawniczej utrudnia obliczenie sumarycznego wkładu ilościowego pracy Autora, dokonałem zatem przeliczeń według stosowanych powszechnie w polskim środowisku naukowym standardowych wskaźników wydawniczych¹. Wynika z nich, że dzieło ma objętość łącznie 131 arkuszy (odpowiednio 65 oraz 66 arkuszy w poszczególnych tomach), a więc ok. 2892 strony maszynopisu. Te liczby świadczą, iż możemy mówić o pracy monumentalnej.

Dzieło A. Mikosa von Rohrscheidt wymyka się jednoznacznej ocenie rodzajowej jako opracowanie natury akademickiej, co tłumaczy w pewnym stopniu jego objętość. Pierwszy tom należy bowiem postrzegać w kategorii monografii naukowej o charakterze teoriopoznawczym, w której Autor przed-

¹Standardowy arkusz wydawniczy równy 40 tys. znaków ze spacjami; średnia liczba 22 stron przypadających na arkusz.

stawia genezę, podstawy teoretyczne, oraz zakres zarządzania w turystyce kulturowej, poświęcając wiele uwagi aspektom strategicznym. Drugi tom jest rodzajem podręcznika akademickiego oraz poradnika dla praktyków zajmujących się zarządzaniem podmiotami turystycznymi lub instytucjami kultury na różnych szczeblach i w różnych zakresach. Należy podkreślić, że tak różnorodne grono odbiorców i połączenie formy naukowej z dydaktyczną niesie wiele wyzwań, począwszy od decyzji odnośnie do zakresu dokonywanej syntezy, przez stosowane metody badawcze, po przyjętą formę języka i szatę graficzną.

Zgadzam się z Autorem, że – mimo istnienia wielu opracowań teoretycznych oraz wyników badań tworzących polski i międzynarodowy dorobek literaturowy w obszarze zarządzania w turystyce kulturowej – istnieje nadal niezaspokojona, rosnąca potrzeba przeprowadzenia kompleksowej analizy całokształtu zagadnień składających się na ten obszar badawczy. Jej powstanie uzasadnia zarówno specyfika powiązań społeczno-gospodarczej aktywności turystycznej z szeroko pojętą sferą kultury, jak i charakterystyczne dla tej sfery narzędzia zarządzania w odniesieniu do różnych szczebli i form organizacyjnych. Autor prawidłowo identyfikuje tę lukę wiedzy i podejmuje się udanej próby jej wypełnienia na gruncie polskiej sfery badań akademickich.

Postrzegam recenzowane dzieło jako wyraz konsekwentnej realizacji ścieżki naukowej A. Mikosa von Rohrscheidt. Została ona zapoczątkowana podręcznikiem (mającym w mojej opinii charakter monografii naukowej) pt. *Turystyka kulturowa* wydanym dwanaście lat temu nakładem wydawnictwa GWSHM w Gnieźnie (wyd. II, 2010), a następnie była kontynuowana w książkach *Regionalne szlaki tematyczne. Idea, potencjał, organizacja* (2010), *Szlak Piastowski w przebudowie. Struktura, zarządzanie, oferta kulturowo-turystyczna* (2013) oraz *Współczesne przewodnictwo miejskie. Metodyka i organizacja interpretacji dziedzictwa* (2014), a także w licznych artykułach. Problematyka zarządzania pojawiała się niemalże we wszystkich tych opracowaniach, obecnie nadszedł czas na syntezę doświadczeń i myśli Autora.

TEMATYKA, ZAŁOŻENIA KONCEPCYJNE ORAZ ZASTOSOWANE METODY BADAWCZE

Nie ulega wątpliwości, że kwestia zarządzania w odniesieniu do turystyki kulturowej jest doniosła poznawczo oraz pozostaje istotnym i niewyeksplorowanym obszarem badań i praktyki gospodarczej. Turystyka kulturowa, której treścią jest kontakt odbiorcy z dziedzictwem ludzkości i uczestnictwo ludzi w kulturze jako rzeczywistości przez człowieka tworzonej i organizującej jego życie, stanowi zarówno aktywność turystyczną, jak i formę dystrybucji kultury. *Zarządzanie w turystyce kulturowej*, tak w wymiarze uniwersalnym, jak i w relacji do poszczególnych podmiotów tworzących podaż turystyki kulturowej, dotyczy aspektów organizacyjnych tej sfery aktywności gospodarczej, ale przede wszystkim skali i formy ochrony, interpretacji i eksploatacji dziedzictwa kulturowego. W tym kontekście uważam za właściwe sprecyzowanie zakresu przedmiotowego monografii jako zarządzania w turystyce kulturowej, a nie zarządzania turystyką kulturową. Sfera styku kultury, zdominowanej przez ekonomikę sektora publicznego, oraz turystyki, w której prym nadal wiedzie racjonalna myśl spod znaku własności prywatnej, stanowi wyzwanie badawcze i zarządcze. Autor doskonale nie tylko rozpoznaje specyfikę tych trzech komponentów, tj. aktywności turystycznej, aktywności kulturowej i prowadzenia biznesu, ale wyjaśnia relacje zachodzące między nimi.

Rozważania zaprezentowane w monografii osadzone są w nurcie zarządzania humanistycznego, którego Autor jest przedstawicielem. Podkreślam ten fakt i uznaję jako klucz do zrozumienia jej logiki, sposobu konstruowania wywodów i wyboru metod badawczych. W tym kontekście wybór przez Autora tej tematyki jawi się jako naturalna, właściwa i wartościowa naukowo droga do opisu złożoności fenomenu turystyki kulturowej i wielopłaszczyznowego charakteru podejmowanych w stosunku do niej działań zarządczych. Odnoszę tę ocenę do fundamentalnych celów turystyki kulturowej, które nie mogą ograniczać się do wymiaru ekonomicznego, ponieważ dotyczą uniwer-

salnych wartości humanistycznych, jak kultura, dziedzictwo i wiedza. Mimo że Autor wykracza w wielu fragmentach dzieła poza przyjętą humanistyczną perspektywę, zakorzenienie rozważań w tym nurcie należy uznać za naczelną wartość recenzowanego opracowania. Wiedza ekspercka Autora w obszarze zarządzania w turystyce kulturowej jest przekazana w sposób naukowy i niezwykle rzetelny. Nie mam zatem wątpliwości, że mam do czynienia z dziełem dążącym do możliwie jak najpełniejszej obiektywizacji przedstawionych rozważań, a jednocześnie z wypowiedzią bardzo autorską, która bazuje na przygotowaniu merytorycznym oraz praktycznym doświadczeniu Autora – na tyle dużym, aby podjąć się wyznaczonego zadania analizy zarządzania w turystyce kulturowej. Nie jest to łatwe, ponieważ – jak sam Autor przyznaje – nie da się tego zjawiska łatwo wyodrębnić, a następnie syntetycznie opisać.

Przedstawienie koncepcji pracy poprzedza syntetyczny przegląd literatury tworzącej dotychczasowy dorobek nauki w badanym obszarze wiedzy. Autor prezentuje zarówno wątki, odnośnie do których nie jest konieczna dalsza eksploatacja, jak i tematy, które jej wymagają. Literatura została usystematyzowana według kryterium tematycznego, z podkreśleniem powiązań zarządzania w turystyce kulturowej z zarządzaniem turystyką w sensie ogólnym oraz innymi obszarami badawczymi w kontekście działalności turystycznej. Autor prezentuje wyniki przeglądu piśmiennictwa, dając prymat monografiom nad artykułami naukowymi i rozdziałami w opracowaniach zbiorowych oraz – w dalszej kolejności – podręcznikami. Autor tłumaczy tę decyzję zamiarem rozpoznania dzieł syntetycznie ujmujących, tworzących podstawy teoretyczne zarządzania w turystyce kulturowej. To spojrzenie jest charakterystyczne dla tradycyjnej niemieckiej szkoły naukowej, podkreślającej wagę dzieł o charakterze całościowym. Gdybym ja realizował przegląd, przyznałbym pierwszeństwo artykułom, mając na uwadze praktykę współczesnych badaczy, dla których monografia jest zwieńczeniem dłuższego etapu naukowego, raportowanego w formie artykułów. Respektuję jednak zaprezentowaną metodę przeglądu będąc przekonany, że ogólna wiedza Autora w zakresie omawianej problematyki, jak i znajomość zawartości każdej z prezentowanych pozycji, upoważnia go do przeprowadzenia autorskiego kryterium doboru literatury.

Na podstawie przeglądu literatury Autor formułuje główny problem badawczy w formie pytania (s. 18):

na czym polega specyfika współczesnego zarządzania w turystyce kulturowej na tle (czy w odróżnieniu od) innych rodzajów turystyki oraz jakie formy jej organizacji są optymalne, a elementy i działania zarządcze niezbędne dla realizacji obiektywnych celów turystyki kulturowej i dla osiągnięcia (subiektywnej) satysfakcji osób uczestniczących w jej najczęściej realizowanych przedsięwzięciach, przy jednoczesnym zagwarantowaniu autentyczności przekazu i pożytków oczekiwanych przez jej organizatorów i pozostałych aktywnych interesariuszy?.

Pytanie to, mimo dość zawilej formuły, oddaje podstawowy problem kryjący się za decyzjami podejmowanymi w ramach zarządzania w turystyce kulturowej, a także pozwala na ocenę ich skutków. Konsekwencją zakorzenienia pracy w nurcie zarządzania humanistycznego jest opisowy charakter problemu. Autor dodatkowo go uszczegóławia, stawiając aż 30 pytań badawczych, a następnie, z żelazną konsekwencją na nie odpowiada, przyjmując przejrzystą metodę budowania kolejnych rozdziałów. Czytelnik mający obawy zagubienia w tak dużej liczbie pytań, otrzymuje pomoc – przewodnik w formie użytecznej tabeli (s. 30–32), w której zaprezentowane są kolejne etapy procesu badawczego powiązane z pytaniami badawczymi oraz układem treści opracowania.

Wyznaczonymi, a później osiągniętymi przez Autora celami prac badawczych o charakterze poznawczym są usystematyzowana wiedza na temat organizacji zarządzających we współczesnej turystyce kulturowej, relacji kształtowanych przez nie z pozostałymi interesariuszami, a także sposobów zarządzania eksploatowanymi zasobami, organizowania poszczególnych rodzajów przedsięwzięć, programów i produktów oraz zarządzania nimi na rynku turystyki kulturowej.

Charakter i metody badań przedstawionych w książce są konsekwencją przyjętej dyscypliny zarządzania humanistycznego. W kontekście rozważań zaprezentowanych w pierwszym tomie odno-

szą się do zagadnień natury poznawczej i mają charakter opisowy, klasyfikacyjny i eksplikatywny. Z kolei w kontekście rozważań zawartych w tomie drugim dotyczą zagadnień natury decyzyjnej i mają charakter eksploracyjny, postulatyczny i optymalizacyjny. W konsekwencji, w książce dominuje opis, niemożliwe jest formułowanie hipotez, za to odnaleźć można autorskie koncepcje, postulaty i rekomendacje. Dominuje metoda krytycznej analizy treści opracowań naukowych oparta na nieparametrycznym przeglądzie literatury z wielu dyscyplin w ramach dziedziny nauk społecznych. Metodą uzupełniającą jest studium przypadku stosowane w niepełnym zakresie metodycznym, jednak wystarczającym do zobrazowania konkretnych rozważań szczegółowych jako tzw. dobrych przykładów. W całej pracy znajduje się 75 szczegółowych i aktualnych mikrostudiów przypadków.

OCENA STRUKTURY OPRACOWANIA ORAZ TREŚCI POSZCZEGÓLNYCH PODROZDZIAŁÓW

Na odrębne omówienie zasługuje struktura recenzowanego dzieła, która jest wynikiem autorskiej ambicji dotarcia i zaspokojenia potrzeb poznawczych bardzo szerokiego wachlarza typologicznego adresatów. Zagadnienia przedstawione w pierwszym tomie skierowane są do krajowych badaczy turystyki, badaczy kultury (a konkretnie: badaczy uczestnictwa w kulturze), naukowców zajmujących się zarządzaniem oraz ich uczniów, specjalizujących się w tych dziedzinach w praktyce. Prezentowane zagadnienia wyjaśnione są w sposób kompleksowy i obszerny w formie sześciu logicznie i merytorycznie powiązanych rozdziałów.

W pierwszym rozdziale Autor wyodrębnia trzy obszary zarządzania w turystyce kulturowej: zarządzanie w turystyce kulturowej w sensie ścisłym, zarządzanie funkcją turystyczną zasobów kultury oraz zarządzanie kulturowymi komponentami w turystyce. Klasyfikacja ta stanowi kanwę podziału treści całego opracowania. Następnie przedstawione są główne założenia pracy w odniesieniu do klasycznych funkcji zarządzania, specyfiki turystyki kulturowej oraz obszarów przedmiotu zarządzania. W rozdziale uwaga skupiona jest na kluczowych dla tematyki elementach, tj. tworzeniu oferty, interpretacji dziedzictwa oraz obszarach oddziaływań zewnętrznych. W tym kontekście istotnym wkładem książki jako monografii jest podkreślenie miejsca, wagi i roli przynależnej interpretacji dziedzictwa kulturowego. Autor sam uznaje ją za rdzeń każdej oferty z zakresu turystyki kulturowej. W konsekwencji przedstawia rolę sieciowych struktur zarządzania ofertą turystyczną z wysokim poziomem partycypacji ich uczestników i pozostałych interesariuszy, reprezentujących odrębne organizacje lub działających jako samodzielne podmioty.

Rozdział drugi stanowi prezentację podmiotów zaangażowanych w zarządzanie w turystyce kulturowej i ich wzajemnych relacji. Rozważania przenika reguła zarządzania humanistycznego, wedle której przedsiębiorstwa i instytucje należy postrzegać w kategoriach struktur ludzkich, a nie samostanowiących jednostek. Z tego względu w analizie decyzji, funkcji i kompetencji zarządczych w turystyce kulturowej Autor nie ogranicza się do szczybla organizacji, ale schodzi do poziomu osób.

W rozdziale trzecim Autor skupia się na wyjaśnieniu roli podstawowych funkcji zarządzania w odniesieniu do turystyki kulturowej, tj. planowania, organizowania, kierowania i kontroli. Za atut tego rozdziału uważam aktualność prezentowanych koncepcji i uwarunkowań. Odnoszą się one szczególnie do rozważań zarządzania konfliktem i zarządzania kryzysowego (rozdział 3.6), które w kontekście występujących ostatnio zdarzeń, jak nadmierna turystyka, gentryfikacja oraz pandemia koronawirusa stają się dominującym problemem zarządzania w turystyce kulturowej oraz turystyce jako takiej.

Rozdział czwarty stanowi najważniejszy i najbardziej wartościowy element pierwszego tomu. Autor dokonuje w nim analizy koncepcji i podejść teoretycznych tworzących lub mających wpływ na zarządzanie w turystyce kulturowej. Zastanawiam się, czy ze względu na jego wagę rozdział nie mógłby być zaprezentowany od razu po pierwszym, niemniej nie jest to kluczowe. Zwieńczeniem rozważań jest autorska synteza przedstawionych podejść w formie integralnej koncepcji zarządzania w turystyce kulturowej, składającej się z następujących komponentów:

1. Turystyczno-kulturowy charakter misji, strategii i oferty.
2. Partycypacja członków organizacji, pozostałych aktywnych interesariuszy turystyki kulturowej i przedstawicieli mieszkańców.
3. Intensywne zaangażowanie turystów w doświadczenia i tworzenie programów.
4. Sieciowość jako stały komponent w zarządzaniu i działalności organizacji.
5. Opłacalność podejmowanych przedsięwzięć i ich profesjonalna organizacja.
6. Respektowanie zasad zrównoważonego rozwoju i ekologii.
7. Adekwatne do potrzeb i korzystne wykorzystanie technologii.

Dopełnienie rozważań zawartych w rozdziale czwartym stanowi charakterystyka właściwych dla turystyki kulturowej strategii zarządzania. Nie są one rozłączne, co nieco utrudnia ich przyswojenie. Różny jest także ich kontekst oraz możliwy szczebel stosowania, co jest konsekwencją pojemności prezentowanej tematyki. Warto zaznaczyć, że prezentowany wachlarz strategii nie ma tylko proweniencji humanistycznej, ale jest wynikiem doboru strategii postulowanych także w ramach nurtu zarządzania ekonomicznego. Uznaję to za dodatkową wartość poznawczą rozważań.

Część monograficzną książki kończą dwa rozdziały odnoszące się do teraźniejszości oraz – jak to ujął sam Autor – najbliższej przyszłości. W szóstym rozdziale scharakteryzowane są nowe formy turystyki kulturowej w kontekście ich istotnych dla zarządzania cech. W siódmym rozdziale poznajemy A. Mikosa von Rohrscheidt jako filozofa przyszłości, może i nawet futurystę. To ważny rozdział, mimo że stanowi dopełnienie poprzednich. Poruszane w nim zagadnienia dotyczą problemów generowanych przez turystykę w kontekście ochrony kultury, humanistycznych aspektów zarządzania, wreszcie zjawisk stanowiących paradygmat współczesności, tj. *big data*, nowe technologie i ekonomia platform oraz marketing oparty o personalizację. Na pewno treści w nim zawarte pobudzą czytelnika do refleksji, a w wielu miejscach do dyskusji z Autorem, a takie reakcje powinna spełniać udana monografia. Nie ukrywam, że brakuje mi myśli końcowej stanowiącej podsumowanie tomu pierwszego, który z racji mojego zawodu uznaję za bardziej wartościowy wkład do dyscypliny nauki o zarządzaniu w obszarze turystyki kulturowej. Wiem, że Autor dokonał takiego podsumowania w tomie drugim, jednak wnioski odnośnie do wkładu naukowego zajmują w nim niewiele miejsca. W tym kontekście uważam, że autorska refleksja na temat rozwiązania postawionego we wprowadzeniu problemu naukowego, zarysowanie kontrybucji dzieła w kontekście badań nad turystyką kulturową i badań w zakresie zarządzania humanistycznego, a także określenie kierunków przyszłych badań w obszarze zarządzania w turystyce kulturowej mogłyby znaleźć się właśnie w tomie pierwszym.

Tematyka prezentowana w drugim tomie jest przygotowana dla studentów, dydaktyków i menedżerów turystyki kulturowej, dla zarządców atrakcji kulturowych i eksploatowanych turystycznie obszarów, a także twórców programów kulturowych skierowanych do turystów. Ogromną zaletą tej części jest zebranie niemal wszystkich istotnych aspektów zarządzania według klasyfikacji wyłożonej w rozdziale drugim tomu pierwszego. Rozdziały mają modułową strukturę opartą na tej ujednoliczonej logice. I tak, w kolejnych rozdziałach Autor poświęca uwagę kwestiom zarządzania w odniesieniu do: operatorów wycieczek turystyczno-kulturowych, obszarów turystycznych, *eventów* kulturalnych, samorządów, terytorialnych organizacji zarządzania turystyką i ekomuzeów, oraz obiektów stanowiących atrakcje turystyki kulturowej. Uważam, że obietnica stojąca za słowami Autora o tym, że „podejmowane [w tomie drugim] zagadnienia są opracowane na dużym poziomie szczegółowości, analizowane problemy ilustrowane licznymi studiami przypadków, a rekomendowane rozwiązania szeroko uzasadniane i zaopatrzone we wskazówki na temat okoliczności i niezbędnych warunków ich wdrażania”, została przez niego dotrzymana. Jeśli osoba zarządzająca którymś z wymienionych rodzajów podmiotów zajrzy do podręcznika i nie zrazi się jego objętością, znajdzie w nim wiele cennych wskazówek w odniesieniu do etapów zarządzania lub jego funkcjonalnych elementów: tworzenia oferty, planowania działań marketingowych oraz kształtowania relacji biznesowych z innymi podmiotami. W każdym rozdziale znajdują się autorskie rekomendacje w kontekście wybranych aspektów zarządzania.

Biorąc pod uwagę moje zainteresowania badawcze, za szczególnie cenny uznaję rozdział na temat zarządzania obszarowego, w którym Autor zidentyfikował luki lokalne w odniesieniu do oferty turystycznej oraz zaproponował metody ich domknięcia, a następnie przedstawił modele zarządzania i finansowania obszarowych struktur zarządczych zarządzania w turystyce kulturowej. Z racji pozycjonowania na styku sektora publicznego i prywatnego, sfera turystyki w kulturowej narażona jest na perturbacje i wyzwania w zakresie zarządzania. Ponadto, w rozdziale zaprezentowana jest specyfika zarządzania szlakami kulturowymi oraz indywidualnymi pakietami turystyki kulturowej. Zastanawiam się, czy szczegółowe omawianie rodzajów szlaków kulturowych jest konieczne w monografii dotyczącej zarządzania w turystyce kulturowej, skoro Autor już tego dokonywał w monografii zatytułowanej *Regionalne szlaki tematyczne. Idea, potencjał, organizacja* (2010).

Z kolei rozdział na temat *eventów* kulturalnych uznaję za spójną, wyczerpującą wypowiedź opartą na praktycznym doświadczeniu autorskim, popartym sporą dawką literatury. Widoczne jest dążenie Autora do wyczerpania wszystkich możliwych wątków. Rozważania zaprezentowane w kolejnym rozdziale dotyczącym roli samorządów, obszarowych organizacji zarządczych oraz ekomuzeów są relatywnie najmniej spójne. Warto jednak podkreślić, że w części wprowadzającej zamieszczono wyczerpujące przedstawienie logiki jego konstrukcji. Za bardzo istotne dla turystyki kulturowej uznaję także rozważania przedstawione w ostatnim rozdziale. Powodzenie całościowej oferty turystyki kulturowej zależy bardzo często od jakości zarządzania funkcją turystyczną w muzeach, obiektach sakralnych, organizacjach pozarządowych oraz indywidualnych zarządcach atrakcjami, w których pracują osoby nietraktujące udostępniania zasobów w kategoriach kluczowej roli tych obiektów.

Jak już wspominałem, cele i zawartość książki zostały podsumowane w zakończeniu. W porównaniu do szczegółowych treści rozdziałów zasadniczych, rozważania w nim zaprezentowane są bardzo skondensowane. Autor dokonuje oceny wkładu monografii do nauki i praktyki zarządzania w turystyce kulturowej, a następnie prezentuje obiektywne ograniczenia przyjętych ram badawczych oraz nakreśla dwa podstawowe nurty przyszłych badań w obszarze zarządzania w turystyce kulturowej. Zachęcam zainteresowanych akademików do niezwłocznego podjęcia tych badań, zachodzi bowiem obawa, że przeprowadzi je sam Autor, jeśli zauważy brak aktywności. Znając jego zapał twórczy podejrzuwam, że już zresztą zaczął.

STRONA EDYCYJNA ORAZ STYLISTYCZNA

Całą książkę cechuje porządek i konsekwencja prezentacji treści. Rozdziały podzielone są na mniejsze części według maksymalnie czteropoziomowego rangowania. Mimo tego, skondensowana w gęstych, przedzielonych pojedynczym światłem wierszach wydaje się czasem trudnym w percepcji monolitem. Jest to jednak cena, którą musi zapłacić czytelnik za otrzymanie opracowania o ponadprzeciętnej długości i treści. Książka jest świetnie przygotowana pod względem redakcyjnym. Zadziwiające, że na 1300 stronach znalazłem zaledwie kilka błędów o charakterze literowym lub stylistycznym. Wyrazy uznania należą się zarówno Autorowi, jak redaktorowi językowemu.

Przyjęty sposób prezentacji poruszanych w książce treści jest logiczny i właściwie przedstawiony pod względem sztuki pisarskiej. Autor posługuje się surowym stylem narracji, jego „znakiem firmowym” są długie zdania, często wielokrotnie złożone. Trzeba jednak przyznać, że nawet jeśli zdania są długie, to zachowują poprawną konstrukcję stylistyczną. Jeśli dodamy do tego obszerność akapitów – niekiedy dochodzących długością do jednej strony – a także oszczędność w stosowaniu elementów graficznych (ryciny, tabele) oraz elementów wyróżniających treść (punktory, wyliczenia), nasuwa nam się perspektywa żmudnej lektury hermetycznego opracowania. Stopień szczegółowości treści i wnikliwości analizy jest nieomal maksymalny, do czego Autor zdążył już czytelnika przyzwyczaić. Jest to zrozumiałe i przyjęte w odniesieniu do tomu pierwszego, będącego monografią skierowaną do wymagającego czytelnika. Nie jestem jednak pewien, czy jest on dostosowany do możliwości percepcyjnych czytelników nieprzyzwyczajonych do naukowego stylu rozważań. Zdaję sobie jednak

sprawę, że opracowanie ma charakter autorski, zatem jest także emanacją charakteru Autora. Innej formy nie należy się zatem spodziewać, to dzieło skierowane do czytelnika nie czekającego na wizualne fajerwerki, ale szukającego szczegółowej wiedzy.

Na pewno nie jest to pozycja do przeczytania „za jednym razem”, nawet uwzględniając obecny czas koronawirusowej kwarantanny. Biorąc pod uwagę obszerność monografii nasunął mi się pomysł na jej promocję. Otóż, Wydawnictwo w porozumieniu z Autorem mogłoby zaproponować specjalny dyplom oraz nagrodę osobie, która przeczyta ją jako zamknięte dzieło, tj. w całości i bez przerw na inne lektury książkowe.

UWAGI KOŃCOWE

Współcześnie spotykamy się z dwoma podejściami do tego, czym jest i jak powinna być transferowana myśl i wiedza naukowa. Młodsze, ale obecnie dominujące, polega na tworzeniu krótkich opracowań, o wysokim stopniu ogólności lub szczegółowym opisie wycinka zjawiska, publikowanych w formie artykułów. Świadomy badacz tworzy z nich logiczny cykl. Taki sposób myślenia o tworzeniu nauki prowadzi do standaryzacji formy i kontekstowości treści. Przypomina nieformalną fabrykę myśli, w której zatrudniani są specjaliści o wąskiej specjalizacji, którzy produkują poszczególne jednostki dobrej zwanego wiedzą. Należy zakładać, że w niedalekiej przyszłości pojawią się naukowcy, którzy będą mieli problem z tworzeniem dłuższego dzieła, opisującego szeroki kontekst zjawiska, którego wycinkiem się oni zajmują. Podejście klasyczne, którego Autor jest przedstawicielem, polega na rozpoznaniu i analizie zjawiska w formie skończonego dzieła, zawierającego charakterystykę jego przyczyn, kontekstów, znaczenia, zależności i skutków. Takie opracowanie ma charakter długotrwały w odniesieniu do procesu badawczego i stanowi weryfikację sprawności badacza w rozpoznaniu poszczególnych aspektów zjawiska, ale także dojrzałości w doborze metod oraz przeprowadzeniu analizy. Kluczowym atrybutem tego podejścia jest zdolność badacza do syntezy, którą rozpoznaje się nie tylko w dogłębności i szerokości opisu zjawiska, ale także umiejętności rozłożenia akcentów między kwestie zasadnicze, podstawowe i marginalne. Można powiedzieć, że świadczy ona o wtajemniczeniu naukowym; im ono większe, tym zdolność do trafnej syntezy, czyli upraszczania kwestii mniej nieważnych i uwypuklenia kwestii kluczowych jest większa. Niniejsza książka jest efektem warsztatu klasycznego, w której na pewno udowodniono umiejętność opisu oraz zdolność syntezy naukowej.

W tym kontekście ograniczeniem jest zakres odbiorców, zawężony do czytelników polskojęzycznych. Monografia ma potencjał, aby zdobyć zainteresowanie międzynarodowego środowiska naukowego. Namawiam Autora do zastanowienia się nad anglojęzycznym wydaniem monografii lub choćby skróconej jej wersji, bądź opublikowania monotematycznego cyklu artykułów podejmujących temat zarządzania w turystyce kulturowej.

Podsumowując powyższe uwagi, stwierdzam, że dwutomowe dzieło pt. *Zarządzanie w turystyce kulturowej* autorstwa A. Mikosa von Rohrscheidt stanowi wyjątkowe pod względem wagi tematyki, kompleksowości prezentowanych w nim treści, przenikliwości analizy oraz rzetelności badawczej dzieło. Należy przy tym podkreślić wyjątkowy rozmach twórczy autora oraz jego dbałość o dotarcie do jak najszerszego grona odbiorców. Książka ma szansę zainteresować zarówno badaczy z obszaru nauk o zarządzaniu, jak i ekonomiki turystyki oraz ekonomiki i socjologii kultury. Na szczególne podkreślenie zasługuje osadzenie jej w nurcie zarządzania humanistycznego, a także wysunięcie na pierwszy plan interpretacji dziedzictwa jako rdzenia koncepcyjnego badań oraz praktyki zarządzania w turystyce kulturowej.

Książka ma charakter kompleksowy i ma szansę stać się w polskim środowisku badaczy turystyki kulturowej opracowaniem fundamentalnym i „kamieniem milowym” w odniesieniu do dalszych badań. Nie mam wątpliwości, że każdy autor, który podejmie się badań nad jakąkolwiek sferą zarządzania w turystyce kulturowej, będzie czuł się w obowiązku ustosunkować się do zawartych

w omawianym dziele koncepcji i postulatów. Dlatego też z pełnym przekonaniem rekomenduję je badaczom, studentom oraz organizatorom i zarządcom obiektów turystyki kulturowej jako oryginalną lekturę o wysokiej wartości poznawczej.

Poznań, 25 czerwca 2020 roku

Skrócona i zmieniona wersja anglojęzyczna recenzji została przyjęta do publikacji w czasopiśmie *Folia Turistica* w 2021 roku.

Adres bibliograficzny recenzowanej publikacji

Mikos von Rohrscheidt M., 2020, *Zarządzanie w turystyce kulturowej*, tom I: *Konteksty, koncepcje, strategie*; tom II: *Obszary, relacje, oferta*, Bogucki Wyd. Nauk., Poznań, 652 ss. (tom I) i 654 ss. (tom II).